

Hvis tid tæller? Lokaldemokratiets rolle i den grønne energiuudvikling

Lokale svar på globale kriser – om byer og kommuners arbejde med grøn omstilling

Mange planlagte energiomstillingsprojekter bliver aflyst på grund af lokal modstand. Forskere har i en årrække interesseret sig for, hvorfor det er, og hvordan man kan få borgere til at 'acceptere' eller 'deltage' i vedvarende energi i deres lokalområde. I denne artikel vender vi problemet på hovedet og viser, hvordan divergerende tidsligheder på tværs af interesseudsætninger og magtforhold er filtret ind i hinanden i den danske energiomstilling, der netop

forandrer mange landskaber og lokalsamfund. Det er nemlig ikke bare møder, der skaber deltagelse, som får omstillingen til at lykkes, men forhandling på tværs af de tidsligheder, der gælder og tæller for dem, der nødvendigvis er og bliver involveret i energiprojekterne. Forhandlingerne på tværs af tidsligheder viser lokaldemokratiets uformelle som formelle unægtelige rolle i den del af den grønne omstilling, som nye, vedvarende energi-projekter kan realisere.

SIMON LEX

Lektor,
Institut for Antropologi,
Københavns Universitet,
simon.lex@anthro.ku.dk

KRISTIN SMETTE GULBRANDSEN

Postdoc,
Institut for
Statskundskab,
Københavns Universitet,
ksg@ifs.ku.dk

CAROLINE SALLING

Postdoc,
Institut for Antropologi,
Københavns Universitet,
csa@anthro.ku.dk

Står folkets modstand i vejen for fortsat grøn energiuudvikling?

Den danske regering har sat som mål at reducere CO₂-udledningen med 70 procent inden 2030 sammenlignet med niveauerne fra 1990. For at realisere målsætningen har et flertal på Christiansborg indgået en aftale om at firedoble produktionen af vedvarende energi (VE) på land inden 2030 samt at etablere 32 større statslige energiparker. På trods af de ambitiøse planer har 2024 været et turbulent år på det vedvarende energimarked. På den ene side etablerer udviklere og opstillere energiparker på samleband, hvilket har betydet, at produktionen af VE i Europa og Danmark har nået rekordhøjder. På den anden side oplever branchen økonomiske udfordringer på grund af høje renter, problemer i værdikæderne, inflation samt en langsom elektrificering. Desuden møder kommuner og udviklere betydelig lokal modstand, når det kommer til realisering af projekter og anlæg. Disse udfordringer betyder, at mange projekter bliver forsinkede eller lukket ned, og at klimaministeren i 2025 satte spørgsmålstejn ved ambitionen om at firedoble produktionen af VE.

I denne artikel vil vi rette blikket mod den lokale modstand i forbindelse med større VE-anlæg, som grundlæggende stammer fra bekymringer for negative økonomiske, miljømæssige og lokalsamfundsmæssige effekter. Derudover påpeger beboere, at de bliver overset og "kørt over" og ikke har (nok) indflydelse på de projekter, der påvirker deres lokalsamfund og forandrer deres hverdag. Beboere i nærområder til VE-anlæg oplever ofte desuden, at deres identitet, historie og værdier ikke bliver anerkendt, hvilket fører til frustration, mistillid samt i sidste ende skaber modsætningsforhold og polarisering. Dette står i skarp kontrast til den lokaldemokratiske deltagelse, der gjorde, at

vedvarende energi fik momentum i Danmark. Det danske vindeventyr blev i 1970'erne og 80'erne igangsat af borgere, som i lokalsamfundene tog initiativ til at udvikle nye energiteknologier og vindmøllelav (Hvelplund, 2013). Siden da har VE-sektoren ændret sig drastisk med ambitioner om opskalering og kommerialisering i kraft af både virksomhedsdrift og politiske aftaler (Kirkegaard o.a., 2023; Clausen o.a., 2021). For at imødegå og håndtere den stigende modstand har den danske regering i 2024 besluttet at hæve kompensationssatser og tildele yderligere midler til grønne puljer, der er designet til at understøtte lokal udvikling. Ved at investere økonomisk i de lokalsamfund, der bliver berørt af projekterne, forventer centraladministrationen at mindske modstanden og opnå det, der indenfor visse dele af omstillingslitteraturen betegnes som "social accept" (f.eks. Milani o.a., 2024; Windemer, 2023; Wüstenhagen o.a., 2007). De politiske tiltag lægger således vægt på centraliseret beslutningstagen og finansielle incitamenter for at fremme implementeringen, men har samtidigt mødt kritik for at overse behovet for tidlig og vedholdende demokratisk inklusion af borgere i lokalsamfundene. Nødvendigheden i at nå de politiske klimamål og derfor accelerere tempoet for udrulning af VE-anlæg, har fået lovgivere såvel som forskere til at stille spørgsmålet: Er der overhovedet tid til en vedholdende demokratisk dialog og borgerinddragelse? Denne efterhånden rammesatte problemstillingsdikotomi vil vi åbne op ved at spørge: Hvad kan et blik på, hvilke tidsligheder der er på spil for nøgleaktører i energiudviklingen, lære os om, hvordan udbygningen af vedvarende energi kan fortsætte fremfor at stagnere?

I denne artikel vil vi rette blikket mod den lokale modstand i forbindelse med større VE-anlæg, som grundlæggende stammer fra bekymringer for negative økonomiske, miljømæssige og lokalsamfundsmæssige effekter

Ved at undersøge modsætningsforholdet mellem udrulningstempo og borgerinddragelse i forbindelse med VE, og herunder sætte fokus på de tidsligheder, der udspiller sig på tværs af beboere, kommuner og virksomheder, tager vi fat i et underbelyst område i energiforskningen: nemlig tid (Küpers og Batel, 2023). Indledningsvist viser vi, at aktørernes forståelse af tid og tidsordener langt fra er neutral og selvindlysende, men også tæt forbundet med eksisterende interesser, magtpositioner, regimer og fremtidsvisioner (se Marquardt og Delina, 2021). Det gør vi med udspring i forskning, der viser, at tidsligheder ikke er statiske og lineære, men socialt og kulturelt betinget, samt at tid erfares i kraft af de ting, som mennesker gør sammen for at skabe mening i pågældende livsverdener (se f.eks. Munn, 1992). Med disse indsigter i rygsækken analyserer vi, hvordan forskellige tidsligheder støder sammen og skaber uoverensstemmelse og friktion. Vi afslutter med en diskussion af, "hvis tid tæller", og hvad der skal til for at divergerende tidsligheder på tværs af interesser i den grønne energiudvikling kan sameksistere. For mens effektiv klimahandling kræver centraliseret, f.eks. national og supranational politisk forma-

lisering (se Gaarn 2025 i dette temanummer), så er lokale øvelser i at mødes på tværs af interesser og magt- og ansvarsforhold uundgåeligt, hvis man vil intervenere i folks liv i en sådan grad, som vedvarende energi oftest gør.

Artiklen bygger på etnografisk feltarbejde udført over en treårig periode fra 2022 til 2025 i udvalgte lokationer i Danmark. En tværfaglig gruppe af forskere bestående af tre studenterassistenter, tre postdocs og en seniorforsker udførte interviews og deltagerobservation i Aabenraa, Tønder, Esbjerg, Thisted, Skive, Holbæk, Lejre, Kalundborg og Bornholm. I løbet af feltarbejdet var vi i dialog med borgere, kommuner og virksomheder om temaer som modstand og protest, mobilisering og engagement, samt samarbejde og forhandling. Feltarbejdet resulterede i kvalitative interviews og deltagerobservation med lokalsamfundskonsulenter og rådgivere, kommunale medarbejdere og politikere, medarbejdere og ledere fra energiudviklere samt personer, der bor i nærheden af planlagte vedvarende energiprojekter. På den måde har vi genereret et geografisk repræsentativt datasæt, der dækker forskellige regioner og sektorer i den vedvarende energiomstilling i Danmark. Holdninger og oplevelser fremlagt af vores samtalepartnere er bundet sammen mosaisk i pseudonymer, der repræsenterer tre pågældende tidsligheder på tværs af aktører og positioner: beboertid, kommunaltid og virksomhedstid.

Vedvarende energiudvikling i tre tidsligheder

Beboertid: Blå skjorter og gummistøvler

“Det er der, de skal ligge. De kommer til at ødelægge udsigten til skoven.” Tina peger ud over den åbne mark og tilføjer “... og de vil larme og summe... roen vil forsvinde.” Leo nikker og bemærker, at kommunens planer om at etablere en solcellepark på marken vil ødelægge det landskab, som de altid har kendt, og som kendetegner området. Han uddyber, at vildtet og fuglelivet også vil forsvinde. Tina understreger, at de ikke har noget imod grøn energi, men ser anlæggenes placering i naturen som “hul i hovedet”. “De skal ind i byerne. På tage eller ved motorveje”. “De forurener også grundvandet,” fortæller Leo. Han uddyber, at han har hørt, at solcellerne kommer fra Kina, og at de indeholder det forurenende stof PFAS. Tina og Leo har taget os med ud til den mark, hvor kommunen i samarbejde med en større udvikler har planlagt at etablere en solcellepark. Marken støder op til deres grund og ligger blot få hundrede meter fra gårdens stuehus. Parret har boet sammen på gården i 42 år. De flyttede ind, da Leo overtog stedet efter sin far. Leos familie har dyrket jordene i området i tre generationer, og han fortæller, at han som barn under pløjningen fandt pilespidser og øksehoveder fra Stenalderen. Leo forklarer, at der er sket meget siden dengang, og selv om han fortsat har lidt afgrøder på jordene, slår han fast, at han bliver den sidste landmand i familien. Børnene er for længst flyttet til Odense og Middelfart, hvor de arbejder på hospitalet og i kommunen.

Tina fortæller videre, at de nu i tre år har levet i usikkerhed, og at de egentlig bare ønsker at få en klar udmelding og derved vished om deres fremtid

Efter rundvisningen inviterer Tina på kaffe og kage i stuehuset. “De fortalte os intet”, begynder hun. “Vi hørte om solcelleplanerne fra naboen, som har en søn på rådhuset”. Tina forklarer, at de generelt er frustrerede over manglende gennemsigtighed og kommunikation i de tre år, som der er gået, siden de fik nyheden. Tina uddyber, at de nærmest heller ikke har hørt noget fra udviklerne. Hun fortæller, at hun til en offentlig høring inviterede virksomhedens folk til kaffe, men at de aldrig dukkede op. Dog ved familien, at de har været i området. Leo fortæller, at de har set en sort Audi køre rundt i området, mens Tina med et smil tilføjer, at de på vildtkameraet fangede et par af de byfolk, som snuste rundt på markerne i blå skjorter og gummistøvler. Hun uddyber, at familien har boet i området i tre generationer, og alligevel tæller deres holdning ikke. “Det handler om penge. Så kan de tale om klima og grøn omstilling, men i sidste ende handler det om penge”, siger Leo. Han mener ikke, at de får nok kompensation for de tab, som solcelleparken medfører. Tina bemærker, at de fleste penge forsvinder ud af området og ikke kommer de lokale til gode. Tina fortæller videre, at de nu i tre år har levet i usikkerhed, og at de egentlig bare ønsker at få en klar udmelding og derved vished om deres fremtid. Hun konkluderer, at kommunens mange planer hele tiden ændrer sig, og at familien ikke ved, om de kan fortsætte det liv, som de holder af og altid har levet.

Et andet sted i Danmark mødes en gruppe af lokale interesserede for at diskutere forhandling ved VE processer på en højskole. Nogle af dem, der er mødt op, er et par, der er naboer til en mark, hvor et større solcelleanlæg skal bygges, hvis projektet overlever hele ansøgningsprocessen. Parret Lene og Morten har hørt, at lokalsamfundskonsulenten Jan med ekspertise i at støtte lokale i energiudviklingen vil fortælle om sine erfaringer til mødet. I spørgetiden efter oplægget deler de deres bekymringer om, at det store solcelleanlæg nu er blevet godkendt, men at de kun har talt med energiudvikleren en enkelt gang. De har erfaret, at deres kompensationsaftale ikke matcher deres tab i huset, og deler med de andre deltagere, at de er nervøse for at blive “stavnsbundet”, eller med andre ord, at blive tvunget til at blive boende, idet de sidder for dyrt i huset til at kunne sælge. Lokalsamfundskonsulenten, Jan, bliver provokeret, da parret fortæller “vi fik at vide at vi ikke måtte forhandle”, da det ikke er første gang, han hører sådan en historie. I mange lokalsamfund er den kollektive intelligens angående erfaringer med at blive “kørt over” så heftig, at overtalelse og kompensation ikke går i sig selv. En nabo til et solcelleanlæg, Dorthé, fortæller os, at hun oplever hun er blevet tilbudt “hold kæft-bolsjer” for at acceptere projektet.

Kommunaltid: Drejebog og gråzoner

Anne arbejder med udrulningen af VE-anlæg i kommunen. Selv om hun har siddet i teknik- og miljøafdelingen i over ti år, har hun aldrig oplevet en så om-

fangsrig og tidlig involvering af politikerne. Anne forklarer, at “ret mange temamøder” med politikere og kollegaer fra andre afdelinger og forvaltninger har resulteret i detaljerede retningslinjer i kommuneplanen, som afspejler forskellige positioner og synspunkter. Hun uddyber, at dialogen har dannet grundlag for udviklingen af en ny kommunal VE-model, der er overskueligt inddelt i faser og udgør en tidslinje for de kommende års grønne energiplanlægning. Anne fortæller, at det har været vigtigt at inkorporere ansøgningsrunder, fordi de har haft så mange opstillere “bankende på døren her og ville have møder om det ene eller andet.” For at “lukke ned for” de projekter, der i udgangspunktet ikke kan lade sig gennemføre, og derved undgå unødigt uro i lokalområderne, har de desuden indført en politisk prioriteringsrunde af de indkomne ansøgninger. Udover de ordinære borgermøder har de også lanceret en dialogfase med en række møder mellem opstillere, kommunen og lokale repræsentanter. Anne forklarer, at de her involverer en lokalsamfundskonsulent, benytter sig af en fælles drejebog og arrangerer ekskursioner “ud i marken” for at sikre en god relation mellem de forskellige aktører. Hun slår fast, at formålet er at give borgerne reelle muligheder for at påvirke projektudviklingen.

Både Anne og projektmedarbejderen Lisa har i perioder arbejdet næsten fuld tid på at realisere den gode dialog med borgere og andre interessenter. Anne forklarer, at der er mange opgaver, som skal håndteres og mange møder, som skal organiseres: “De der helt lavpraktiske ting, det tager faktisk overraskende lang tid,” uddyber hun. Kommunens model skal ifølge Anne også tage højde for en række juridiske overvejelser, ikke kun politiske. Hun fortæller, at lokalsamfundskonsulenten er en rolle, som de har brugt “uforholdsmæssigt meget tid på at finde en model for” for at sikre, at de “ikke er ude i nogle gråzoner.” I lang tid har der været uklarhed om, hvad kommunen må og ikke må gøre på dette område, hvilket har gjort det til en svær opgave. Heldigvis, bemærker hun, har den nye udkastvejledning fra staten “ridset rammerne ret skarpt op” og viser, at kommunen opererer inden for loven. Det er ikke kun i Anne og Lisas kommune, at man har valgt at gå mere strategisk til værks for at realisere energiudviklingen. I anden kommune, hvor Stine og Camilla arbejder med klimaplanlægningen, der var den strategiske metode til at implementere lokaldemokrati i energiudviklingen, nemlig en måde at komme i gang med overhovedet at sætte VE-anlæg op igen efter otte års stilstand som effekt af beboermødestand: ”Det vil man ikke stå i igen, så hvordan kan man gøre det anderledes.” For at overkomme problemet med, at politikere bliver usikre på mange behandlings-ressourcekrævende projekter og aflyser dem i kommuneplanerne, når de oplever meget beboermødestand, så har de udviklet deres helt egen strategiske kommunale energiudviklingsmodel.

Virksomhedstid: Glasvægge og time-to-market

Hvis vi ikke får parkerne op til tiden, mister vi penge, og vi når ikke vores mål... Det vil også være en stopklods for nye arbejdspladser og forsinke de politiske ambitioner for en grønnere fremtid

Vi sidder i et mødelokale hos en af Danmarks største energiudviklere. Lokalet består af glasvægge, der vender ud mod et åbent kontorlandskab på den ene side og en udsigt over de københavnske tage på den anden. Henrik, som har været ansat i virksomheden i seks år, hælder kaffe op og bemærker smilende, at den, trods et presset energimarked, stadig er god. Ud over Henrik deltager Iben i mødet, som handler om måder at håndtere borgere og lokalsamfund på i forbindelse med opstilling af vedvarende energianlæg. Iben, som i et par år har haft ansvaret for borgerinddragelse, forklarer, at virksomheden tidligere ikke rigtig bekymrede sig om naboerne: ”Det gik for stærkt, og vi var ikke gode nok til at tage snakken med naboerne. De var slet ikke på vores radar. Den fejl kæmper vi med nu... Vi skal bygge tilliden op igen.” Henrik nikker og tilføjer, at da han blev ansat, handlede det hele om sætte så mange solceller op som muligt – så hurtigt som muligt. Men virksomhedens fokus har ændret sig, forklarer han. Hovedkontoret har nu udviklet en ny strategi, der prioriterer en åben dialog med naboer og lokalsamfund. ”Vi giver noget tilbage til de områder, hvor vores anlæg er placeret,” siger han. ”Ud over kompensationer og grønne puljer, laver vi aftaler med naboerne. Det er vigtigt for os, at vi bidrager til vækst i lokalsamfundet.” Henrik understreger, at formålet er at skabe mere end bare rentable projekter. Det handler om at sikre et effektivt samarbejde, der kan fremskynde projekternes realisering: ”*Time to market* afhænger af kommunal sagsbehandling, men det handler også om naboerne”, fortætter han, ”modstanden komplicerer vores arbejde. De [projekterne] risikerer at blive udskudt eller lagt ned.” Iben tilføjer, at udfordringerne, som de møder, hverken er gode for virksomhedens interesser eller for den grønne omstilling. Hun konkluderer: ”Hvis vi ikke får parkerne op til tiden, mister vi penge, og vi når ikke vores mål... Det vil også være en stopklods for nye arbejdspladser og forsinke de politiske ambitioner for en grønnere fremtid.”

Divergerende tidsligheder

De tre ovenstående perspektiver på etableringen af VE-anlæg afspejler forskellige interesser og prioriteringer blandt civilsamfund, kommuner og virksomheder. Leo og Tina er imod planerne om en større solcellepark i nærheden af deres hjem, da de ønsker at bevare det liv, den ro og de naturlige landskaber, som har præget deres livsstil i årtier. De befinder sig i en usikker situation uden klarhed over, hvordan de gennemgribende forandringer af det fundament, som har betydet alt for dem – nemlig jorden på den ejendom, der har været i familien i generationer – vil påvirke deres liv. I kommunerne har Anne, Lisa, Stine og Camilla fået til opgave at sikre en tidlig inddragelse af både politikerne og de berørte borgere. Uagtet at tid er en knap ressource i

kommunen, har de fået besked på at prioritere opgaven og bruge en stor del af deres tid på at koordinere og planlægge projektudvikling, dialogmøder og borgerhøringer. Kommunen skal leve op til klimaplanerne og udrulle endnu flere VE-projekter end de sidste år, hvilket kræver tid til dialog med politikere, udviklere og borgere. Energiudvikleren har haft og har fortsat fart på. På trods af et udfordret energimarked er der fortsat gode økonomiske vilkår, og politikerne støtter det højt opskruede tempo. Tidligere havde virksomheden ikke fokus på borgerinddragelse, men for at sikre en mere effektiv implementering, har Henrik og hans team i de seneste år afsat mere tid til dialog med de borgere, som på godt og ondt bliver påvirket af solcelle- og vindmølleparkerne.

Ud over at repræsentere forskellige interesser og prioriteringer i den grønne omstilling, viser de empiriske beskrivelser, hvordan henholdsvis Leo, Tina, Lene, Morten, Jan, Anne, Lisa, Stine, Camilla, Henrik og Iben befinder sig inden for *divergerende tidsligheder*. Leo og Tina forholder sig til det liv og de værdier, de har levet i årtier. De ser solcellerne som en ukontrollerbar intervention, der truer deres personlige livsverden og peger frem mod en usikker fremtid. Jan forsøger at udbedre de mulige skader på beboeres liv og livsgrundlag, som energianlæggene i en vis portion tilfælde har. Anne, Lisa, Camilla, Stine, Henrik og Iben har derimod, som en del af deres arbejde, fået til opgave at realisere politiske og organisatoriske energivisioner inden for en bestemt tidsramme. Deres professionelle tidsforbrug måles i kroner og ører, og selvom de personligt støtter op om VE, og selvom de organisatoriske ophav prioriterer borgerinddragelse, har de stramme deadlines og begrænsede ressourcer, som skal overholdes. De forholder sig på den ene side til en vigtig prioritering om at få solcelle- og vindmølleparkerne etableret uden store økonomiske eller tidsmæssige omkostninger. På den anden side må de finde tid og overskud til at inddrage og sikre opbakning fra de berørte beboere. Hvis denne balancegang ikke lykkes, vil chancerne for at realisere VE-anlæg og sikre økonomisk værdiskabelse og politiske klimamål blive reduceret.

Hvis tid tæller?

De politiske målsætninger om at øge produktionen af vedvarende energi har i de seneste år mødt stigende modstand fra individer og bevægelser, der siger 'nej tak' til nye energianlæg i nærområdet. Dette kommer til udtryk gennem kritiske ytringer ved borgermøder, på sociale medier eller i lokalaviser, gennem opstilling af bannere eller plakater i nærmiljøet, ved indsendelse af klager i forbindelse med høringsrunder til kommuneplaner samt ved nye partipolitiske agendaer imod solcelle- og vindmølle-teknologi. Vores studier af engagement i energiudviklingen fremhæver forskellige tilgange og virkemidler til at håndtere udfordringerne. Dette omfatter tidlig dialog og vedvarende samarbejde, en retfærdig fordeling af gevinster og tab, øget lokal indflydelse på design af parkerne, symbolsk og materielt (med)ejerskab, samt strategisk planlægning af indsatser, der fremmer en balanceret sameksistens mellem natur, klima og kultur. Dog synes de divergerende tidsligheder at medføre en

forskydning eller skævvridning i grundlaget for de samarbejdsrelationer, som er nødvendige for at nå frem til nævnte tilgange og virkemidler.

For eksempel er borgerhøringer og dialogmøder ofte designet ud fra kommunale og industrielle tidslogikker. Møderne planlægges på tidspunkter, som den centrale projektledelse vurderer som passende, beslutninger træffes inden kommunalt fastsatte deadlines, og udviklings- og implementeringsprocesserne følger kommunens og udviklernes tidsplaner. Borgere som Tina og Leo involveres således i et for dem eksternt defineret ”projekt”, der i bund og grund ikke tager højde for den tid, som tæller for dem. Desuden oplever de, at udefrakommende interventioner påvirker deres hverdag og fremtidsperspektiver negativt, uden at deres perspektiver og interesser bliver prioriteret. Der opstår således et misforhold, der bygger på og prioriterer logikker fra kommunalt og kommercielt styrede tidsrammer. Dette betyder, at Tina og Leo, på trods af en kommunalt styret borgerinddragelse, fortsat føler, at de bliver holdt uden for indflydelse. De oplever med andre ord, at de bliver ”kørt over.” Forskning i borgerinddragelse fremhæver også, at planlægningsprocesser indeholder et asymmetrisk magtforhold, hvor dominerende tidsligheder er præget af en rationel, økonomisk og lineær forståelse. Disse tidsopfattelser har tendens til at blive styrende, ofte på bekostning af andre typer af tidsligheder, der er formet af hverdagsrutiner, generationshistorier og årstidsændringer (Jensen o.a., 2025; Mendonça o.a., 2024).

➤ **Borgerhøringer og dialogmøder er ofte designet ud fra kommunale og industrielle tidslogikker. Møderne planlægges på tidspunkter, som den centrale projektledelse vurderer som passende, beslutninger træffes inden kommunalt fastsatte deadlines, og udviklings- og implementeringsprocesserne følger kommunens og udviklernes tidsplaner**

Ovenstående eksempler viser, at der ved implementeringen af grønne energianlæg kan forekomme divergerende tidsligheder og interesser, som støder sammen i møderne på tværs af kommune, udvikler og lokalsamfund. Vores forskning viser også, at der udspiller sig et asymmetrisk magtforhold, der underminerer værdier, perspektiver og interesser koblet til beboertiden. Dette risikerer at lede til bekymring og modstand blandt de borgere og lokalsamfund, der forudser eller oplever negative konsekvenser. Eksempler fra andre lande i Europa og USA viser, at dette misforhold kan medføre en polariserende effekt, hvor en stigende del af befolkningen modsætter sig den grønne omstilling og ved næste valg støtter politikere, der nedprioriterer både lokale og nationale klimatiltag. Et centralt spørgsmål er her, om interessemodsætninger og forskellige positioner kan forenes og indenfor en overskuelig fremtid lede frem til konsensus og harmoni på tværs af nævnte divergerende tidsligheder. Baseret på vores forskning er svaret et ganske tydeligt nej. De forandringer og interventioner, der gennemføres i forbindelse med den grønne omstilling, vil,

trods forsøg på at øge social accept og demokratisk inklusion, fortsat skabe bekymring, uenighed og konflikt. Pointen er dog, at forskellige holdninger, tidsligheder og interesser, som støder sammen, er en nødvendig del af den demokratiske proces, der udfolder sig i forbindelse med større forandringsprocesser. Dette støttes af Christopher Kelty (2020), der forsker i deltagelseskultur i amerikanske og europæiske demokratier. Han mener, at problemet i det 21. århundrede ikke er, at vi har svært ved at blive enige, men snarere at vi ikke formår at "uenes." Kelty forklarer, at konsekvenserne af denne manglende evne til at håndtere og rumme uenighed og konflikter er den forvirring, frustration og polarisering, der i dag definerer den populærpolitiske kultur. Frem for at definere konsensus som det centrale mål for demokratisk dialog, må uenighed og forhandling således også spille en væsentlig rolle i den (om)fordeling og (af)værdisætning af goder, som den grønne omstilling nødvendigvis indebærer (van Veelen, 2018). Som Ingrid Brandt og Lars Tønder (2025) beskriver i dette temanummer, kræver succesfulde klimatiltag et tidskrævende klimademokrati. Baseret på ovenstående vil vi hævde, at spørgsmålet om tid i demokratiske løsninger på omstillingen ikke blot handler om at tilføje længere og mere rummelige tidsrammer, men også i muliggørelsen af sameksisterende, forskelligartede tidsligheder. Desuden fremgår det af studier af modstand mod VE, at bekymring og opposition ikke nødvendigvis er et problem, men snarere en naturlig del af demokratiske processer og diskussioner om den grønne (energi)omstilling (se f.eks. Yenneti og Day, 2015; Hager og Haddad, 2015). Denne inkluderende proces kan endda på den lange bane bidrage til et større lokalt engagement i den grønne energiomstilling (se f.eks. Simcock, 2016).

Hvordan kan divergerende tidsligheder håndteres?

I Skive og Aabenraa Kommune arbejder landdistrikts- og fællesskabskonsulenter "ude i marken", hvor de understøtter landsbyernes grønne tiltag og initiativer og integrerer de lokale perspektiver i planlægningen

Ovenstående analyse leder frem til følgende spørgsmål: Hvordan kan divergerende tidsligheder håndteres på en rummelig og inkluderende måde? Som planlægger i stat eller kommune kan det virke urealistisk at udfordre de centralt styrede processer og procedurer, som knytter sig til udrulningen af klimapolitikker og grønne energianlæg. Der findes dog interessante eksempler på initiativer, der forsøger at udligne de tidslige og relationelle skævheder og misforhold. I Skive og Aabenraa Kommune arbejder landdistrikts- og fællesskabskonsulenter "ude i marken", hvor de understøtter landsbyernes grønne tiltag og initiativer og integrerer de lokale perspektiver i planlægningen. De indgår i en vedvarende dialog og opbygger varige relationer med borgere i landsbyerne. Denne tillidsopbyggende tilgang skaber et solidt fundament

for, i fællesskab, at adressere de udfordringer, som VE-projekterne kan skabe, samt at udforske de lokale muligheder for værdiskabelse, der kan opstå. Et andet eksempel kommer fra Thisted, hvor kommunen har igangsat arbejdet med måltrettet at skabe tid og rammer for en kontinuerlig borgerdrevet dialog om vedvarende energi i lokalsamfundene. Dette har bl.a. inkluderet etableringen af energiforeninger samt afholdelse af lokale vejledende afstemninger om konkrete VE-projekter. Dialogen har til tider været udfordrende og præget af intern uenighed. Desuden er det ikke alle projekterne, der har været til afstemning, der endeligt stemmes ind. Denne divergens er i sig selv ikke defineret som et problem, men snarere som et vilkår for at borgerne i kommunen faciliteres og inviteres til tale om og tage stilling til svære spørgsmål i en omfattende omstillingsproces på flere skalaer. Ved at engagere og mobilisere lokal- og civilsamfund i design og udvikling, og give borgere og beboere muligheden for at afvise uigenkendelige projekter, ændres udgangspunktet således markant. Selvom det er kommunen, der fastlægger de overordnede strukturelle rammer, er der ikke tale om en traditionel borgerinddragelse i et centralt styret projekt. De lokale tids- og livsrum får en central position, hvilket bringer beboertiden på lige fod med kommunal- og virksomhedstiderne. Der er med andre ord ikke tale om rammesætning af lokal borgerinddragelse, men om rammesætning af et lokalt borgerdemokrati. Endelig findes der eksempler på kommuner, der må gentænke deres borgerinddragelse, når de møder borgerne i praksis. Anne forklarer, at de typisk ender med ikke at følge den forudbestemte drejebogsstruktur for dialogmøderne. Hun beskriver et møde, hvor der "helt klart var nogle andre agendaer ... som var vigtige for de lokale repræsentanter at komme omkring", og som blev "omdrejningspunktet" for møderne. Anne påpeger, at kommunen sandsynligvis er "nød til at gribe det, vi er mødt af derude" i de fremtidige processer. Dette illustrerer, hvordan en tilsyneladende ensartet kommunal planlægningstidslighed udfordres i mødet med beboertiden, og hvordan dette kræver en improviseret balancering og sammenfiltrering af forskellige forståelser, positioner og interesser (se også Abram, 2014).

Ud over disse konkrete eksempler, mener vi, at begrebet *retfærdig omstilling* kan være til hjælp i arbejdet med at skabe sameksistens for de forskellige interesser i energiuudviklingen. Indenfor energiforskningen har McCauley og Heffron (2017) identificeret tre principper for en retfærdig omstilling: *distribution* (eller fordeling) af gevinster og tab, *procedurer* (eller processer) for udvikling af energiprojekter samt *reparation* (eller udbedring) af de skader, som interventionerne kan forårsage.

Som vi har beskrevet, fortæller Tina og Leo, at de har mistet udsigt, ro og ejendomsværdi, de oplever ikke, at deres tab bliver kompenseret på en fair måde, eller at deres oplevelser er blevet taget seriøst i energiplanlægningen. Vigtigheden af fordelingen af gevinster og tab understøttes af Jan, der er lokalsamfundskonsulent og rådgiver på VE-projekter i en række kommuner i Danmark. Han bekræfter, at forholdet mellem beboere og opstillere ikke er mejslet i sten, men kan tippe fra skepsis til opbakning, hvis fordelingen af

tab og gevinst opleves som retfærdig: “Der skal være flere fordele end ulemper”, som Jan ganske enkelt forklarer det. I diskussionen om fordeling af goder spiller udviklings- og implementeringsfaserne en central rolle. Som nævnt i eksemplerne fra Thisted, Skive og Aabenraa kan lokale samfund – for eller imod – engagere sig i ”alternative” procedurer og processer. Dette indebærer f.eks. energiforeninger (der diskuterer og allokerer flere midler til lokaløkonomien), designgrupper og følgegrupper (som repræsenterer borgere og foreninger med løbende for mulighed for at give input til udviklingen af anlæg og parker også ift. rekreative områder og biodiversitet), kommunalt- og konsulentfaciliterede borgerting eller samlings (deliberative demokratiske forløb) og medejerskabsformater (energifællesskaber, samfinansierede projekter, andele, anparter mv.). Dog fremhæver forskningen i retfærdig omstilling også vigtigheden af reparation – altså udbedring af de skader, som interventionerne forårsager og allerede har forårsaget. Det handler således ikke alene om udviklingen af de pågældende VE-projekter, men også om den indvirkning, som anlæg og parker påfører over tid indenfor og på tværs af lokalsamfund og områder. Man kan derfor arbejde aktivt med udbedring som tilgang både indenfor den planlægningsmæssige og den formelpolitiske ramme. Ved at sætte fokus på udbedring får beboertiden – det langvarige og vedvarende – således en mere central plads i diskussionen om fordelingen af gevinster og tab, samt hvordan beboere og borgere generelt kan vinde eller genvinde praktisk og politisk tillid, til at den grønne energiudvikling kan foregå ud fra den slags demokratiske principper, som de muligvis havde forventet, den ville.

Tid til lokaldemokrati: Med strategiske indsatser i værktøjskassen

Modsætningsforholdet mellem udrulningstempo og borgerinddragelse i den grønne omstilling er blevet en offentlig diskussion. Den dikotomi, som netop denne problemstilling er, har vi åbnet op ved at undersøge, hvordan der under en buldrende klimakrise, der kræver et højere omstillingstempo, kan arbejdes henimod sameksistens af forskellige tidsligheder uagtet en fortsat udvikling af vedvarende energi. Vi har vist, at involverede aktører – beboere, kommuner og virksomheder – har divergerende logikker og tidsrammer, der former forventninger, handlinger og prioriteringer, når VE-projekterne skal udvikles og implementeres. Vi har desuden analyseret os frem til, at der udspiller sig et asymmetrisk magtforhold, som overser eller nedprioriterer de interesser, positioner og værdier, som knytter sig til beboertiden. Dette betyder, at beboere i VE-udviklingsområderne uagtet en række borgerinddragelsestiltag fortsat oplever mangel på indflydelse, inklusion, udbredt værdiskabelse og magt på VE-projekternes indhold og effekter. Disse grupper føler sig fremmedgjorte og oplever den grønne omstilling som et angreb på deres kultur, identitet, livsvilkår og livsverden. Dette kan medføre bekymring og modstand, en søgen efter politiske alternativer, samt en polarisering mellem for og imod den grønne omstilling. Ud over bekymringer, klager og modstand har vi også fremlagt eksempler på former for lokaldemokratisk intervention, hvor lokale

civile interessenter over tid får en mere indflydelsesrig rolle og position i de forandringer, som sker deres samfund og landskaber. Eksemplerne peger på en strategisk planlægning i og på tværs af kommuner og en voksende vilje – og nødvendighed, på baggrund af lokalt pres – til at forholde sig til magtforhold og interessemodsatninger. Om sådan lokaldemokratisk nytænkning vil opmuntres politisk og økonomisk, eller om den snarere forsøges tøjlet til fordel for centralt styret planlægningsmæssig standardisering, vil fremtiden vise.

Referencer

- Abram, Simone (2014), "The time it takes: temporalities of planning", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 20(1): 129–47.
- Clausen, Laura Tolnov, David Rudolph og Sophie Nyborg (2021), "The Good Process or the Great Illusion? A Spatial Perspective on Public Participation in Danish Municipal Wind Turbine Planning", *Journal of Environmental Policy & Planning*, 23(6): 732–51.
- Hager, Carol og Mary A. Haddad, red., (2015), *Nimby Is Beautiful: Cases of Local Activism and Environmental Innovation around the World*, New York Oxford: Berg-hahn Books.
- Hvelplund, Frede (2013), "Innovative Democracy, Political Economy, and the Transition to Renewable Energy. A Full-Scale Experiment in Denmark 1976-2013", *Environmental Research, Engineering and Management*, 66(4): 5–21.
- Jensen, Miriam, Daniel Galland og John Harrison (2025), "The mistreatment of time in planning theory: Towards planning beyond the clock in a world increasingly out-of-sync" i Philip Allmendinger, Mark Tewdwr-Jones og Matthew Wargent, red., *Critical Planning Futures: New Directions in Planning Theory*, London: Routledge.
- Kelty, Christopher M. (2020), *The Participant: A Century of Participation in Four Stories*, Chicago: University of Chicago Press.
- Kirkegaard, Julia Kirch, David Rudolph, Sophie Nyborg og Tom Cronin (2023), "The Landrush of Wind Energy, Its Socio-Material Workings, and Its Political Consequences: On the Entanglement of Land and Wind Assemblages in Denmark", *Environment and Planning C*, 41(3): 548–66.
- Küpers, Sophia og Susana Batel (2023), "Time, history and meaning-making in research on people's relations with renewable energy technologies (RETs) – A conceptual proposal", *Energy Policy*, 173: 1–12.
- Marquardt, Jens og Laurence L. Delina (2021), "Making time, making politics: Problematizing temporality in energy and climate studies", *Energy Research & Social Science*, 76: 1–6.
- Milani, Alessandro, Federica Dessi og Marino Bonaiuto (2024), "A meta-analysis on the drivers and barriers to the social acceptance of renewable and sustainable energy technologies", *Energy Research & Social Science*, 114: 1–12.
- McCauley, Darren og Raphael Heffron (2018), "Just transition: Integrating climate, energy and environmental justice", *Energy Policy*, 119: 1–7.
- Mendonça, Ricardo F., Lucas H. S. Veloso, Bruno D. Magalhães og Filipe M. Motta (2024), "Deliberative ecologies: a relational critique of deliberative systems", *European Political Science Review*, 16: 333–50.
- Munn, Nancy D. (1992), "The Cultural Anthropology of Time: A Critical Essay", *Annual Review of Anthropology*, 21: 93–123.
- Sovacool, Benjamin K. (2016), "How long will it take? Conceptualizing the temporal dynamics of energy transitions", *Energy Research & Social Science*, 13: 202–15.
- Van Veelen, Bregje (2018), "Negotiating Energy Democracy in Practice: Governance Processes in Community Energy Projects", *Environmental Politics*, 27(4): 644–65.
- Windemer, Rebecca (2023), "Acceptance should not be assumed. How the dynamics of social acceptance changes over time, impacting onshore wind repowering", *Energy Policy*, 173: 1–13.
- Wüstenhagen, Rolf, Maarten Wolsink og Mary J. Bürer (2007), "Social acceptance of renewable energy innovation: An introduction to the concept", *Energy Policy*, 35(5): 2683–91.